

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

© Пірус В. О., 2015

Означено актуальність дослідження інноваційного розвитку вищих навчальних закладів. Розглянуто наукові підходи до інноваційного розвитку вищого навчального закладу. Окреслено основні складові інноваційного розвитку вищого навчального закладу, проаналізовано напрямки впровадження освітніх інновацій, визначено необхідність дослідження фінансової складової інноваційного розвитку навчальних закладів.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, інноваційний розвиток, освітні інновації.

V. Pirus

Khmelnytsky National University

THEORETICAL FOUNDATIONS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS INNOVATIVE ACTIVITIES

© V. Pirus, 2015

The relevance of research into innovative development of higher educational institutions is emphasized in the article. The author considers Ukraine's joining the Bologna process and adopting the new law "On higher education" that have increased the necessity of looking for such ways of education development that would correspond to modern demands.

The process of reforming the national education has exacerbated the need to explore the specific properties of the education sector and educational services, its organization, and patterns of development with the aim of adapting them to market conditions. New approaches to innovative development of higher educational institutions that would ensure their competitiveness on the educational market are being formed by domestic science. There is a need to explore new ways and methods of organizing the educational process, research, financial, economic and other aspects of educational institutions operation, i.e. introduction of innovations in all spheres of life.

The article discusses the research approaches to innovative development of higher educational institutions. Innovative individual development and educational innovations were analyzed by researchers mainly in the spectrum of the introduction of innovative technologies in the sphere of administration and in the educational process, but the issues of economic security of the innovative development were not considered.

There are outlined the main components of innovative development of higher educational institutions, namely: introduction of innovative technologies in educational process; improving the system of organization and management of the high school; the qualifications and identity of personnel of higher educational establishments; the development of its research capacity, research and production of scientific and innovative products; formation of the economic mechanism that will provide additional financial resources; conducting marketing activities with the aim of expanding markets of educational services and customer satisfaction.

The areas of implementation of educational innovations are analyzed together with the individual group innovation which is associated with the student's needs and professional expectations; initiatives related to studying certain disciplines and supported by industry professionals and employers; innovations associated with the use of new information technologies; innovations relating to the reform of curriculum content, including introduction of the modular system, semester structure with a new assessment system in response to the change in the content of academic disciplines and enhance interdisciplinary interaction; institutional initiatives, in particular policy decisions on a wide range of issues (e.g. regarding the use of information technology, applied aspects of education), teachers' professional development; systemic initiatives including the establishment of new educational institutions by the government (for example, open universities); financing of the system changes, which encourages the increase of the level of entrepreneurship and the development of professional skills of teachers; innovation assessment.

The need to study the financial component of innovative development of educational institutions in the direction of identifying the specific characteristics of educational innovations and the implementation of analysis of their impact on the formation of the economic mechanism of innovative development of higher educational institutions is identified in the article.

Key words: higher education, innovation development, educational innovation.

Постановка проблеми.

З приєднанням України до Болонського процесу та прийняттям нового закону "Про вищу освіту" посилилась необхідність пошуку шляхів розвитку освітньої галузі, які б відповідали умовам сьогодення. Вища школа потребує взаємодії з ринком освітніх та наукових послуг, ринком праці, пристосування до економічних умов і потреб споживачів тощо.

Наразі до якості освітніх послуг висуваються підвищені вимоги, що в умовах мінливої соціальної і демографічної ситуації, коли пропозиція на освітні послуги перевищує попит, складного фінансово-економічного стану вищих навчальних закладів є доволі проблематичним. Усе це вказує на нагальну потребу формування нових підходів до вирішення проблем діяльності вищої школи.

Упродовж довгого часу освітня, наукова, фінансово-економічна діяльність, а також організаційна структура навчальних закладів жорстко регламентувались завдяки централізованій системі управління в освітній сфері. Процеси реформування вітчизняної освіти загострили потребу у вивченні специфічних властивостей освітньої сфери та освітніх послуг, її організації, закономірностей розвитку з метою приведення їх у відповідність до ринкових умов. У вітчизняній науці формуються нові підходи до інноваційного розвитку вищих навчальних закладів, що забезпечували би їх конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Виникає необхідність у дослідженні нових способів і прийомів організації навчального процесу, науково-дослідницької, фінансово-економічної та інших аспектів діяльності навчальних закладів, тобто впровадженні інновацій у всі сфери життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми інноваційного розвитку вищих навчальних закладів порівняно довго залишались у вітчизняній науці малодослідженими. Впродовж останнього десятиліття активізується дослідницька діяльність у цьому напрямку. Значна кількість науковців, серед яких Й. М. Бескид, Т. М. Боголіб, Є. Н. Жильцов, І. С. Каленюк – досліджували аспекти функціонування вищих навчальних закладів у складних ринкових умовах. Проблеми інноваційних процесів в освітній сфері у своїх працях розглядали В. Є. Сафонова, Т. Є. Воронкова, Н. Свободнова, В. В. Вербицький та інші.

Однак, зазначені автори неповно висвітлили проблеми інноваційного розвитку вищих навчальних закладів з визначення оптимальних та ефективних шляхів їх вирішення. Недостатньо дослідженими також залишаються питання, пов'язані з теоретичним обґрунтуванням інноваційного розвитку вищих навчальних закладів, визначенням його завдань та напрямків.

Отже, актуальність цього дослідження визначається відсутністю системних досліджень інноваційного розвитку вищих навчальних закладів. Недостатня вивченість процесів впровадження інновацій у вищі навчальні заклади, фрагментарне й неповне висвітлення цієї проблеми в наукових публікаціях визначили вибір теми дослідження, її ціль, завдання.

Постановка цілей

Метою статті є узагальнення та подальший розвиток теоретичних положень управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу. Досягнення зазначеної мети зумовило постановку таких завдань дослідження: обґрунтування необхідності інноваційного розвитку вищих навчальних закладів, аналіз літературних джерел для означення теоретичних засад інноваційного розвитку вищого навчального закладу, конкретизацію основних складових інноваційного розвитку вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу

Зазначимо, що розвиток вітчизняних вищих навчальних закладів упродовж тривалого часу забезпечувався через механізм повного державного фінансування і нормативно-правового регламентування усіх аспектів вузівської діяльності. Це унеможливлювало проведення будь-яких самостійних змін і впровадження нововведень ані у фінансово-економічній сфері, ані в організаційній сфері, ані у навчальному процесі. Інноваційні процеси розглядались лише в контексті здійснення навчальними закладами науково-дослідної діяльності.

Сучасні тенденції в економіці та суспільному житті зумовили поширення інноваційних процесів на всі сфери життєдіяльності навчальних закладів. Такі тенденції зумовлюються також внесенням змін до законодавства про вищу освіту і розширенням автономії вищих навчальних закладів.

Сьогодні у вітчизняній науці немає єдиного підходу до обґрунтування необхідності інноваційного розвитку у діяльності навчальних закладів та, власне, визначення самого поняття такого розвитку.

На думку І. О. Тарасенко та Т. М. Нефедової, інноваційний розвиток вищого навчального закладу – це об'єктивний, цілеспрямований, незворотний та локально нерівноважний процес, що розгортається в часі; процес переходу навчального закладу з одного якісного стану в інший, що супроводжується внутрішніми творчими перетвореннями. Здійснюється цей процес переважно за допомогою цілеспрямованих перетворень на основі інноваційної діяльності вищого навчального закладу або привнесенням якісно нових елементів, властивостей та характеристик [1].

Необхідність вирішення питання управління вищим навчальним закладом на засадах інноваційних технологій пояснює Т. Є. Рожнова з позиції проблемної ситуації, пов'язаної з виникненням суперечності між стрімкими темпами інноваційного розвитку, неперервним зростанням вимог до особистісних і професійних якостей викладачів, учителів, вихователів і недостатньою готовністю вищих навчальних закладів до підготовки кадрів, здатних підняти вітчизняну освіту до світового рівня [2].

Інноваційний розвиток вищого навчального закладу у вітчизняній науковій літературі нерідко розглядається з позиції вдосконалення системи управління. Так, В. В. Вербицький, досліджуючи проблему впровадження інноваційних технологій в сферу управління навчальним закладом, звертає увагу на необхідність професіоналізації керівників, які повинні відігравати найважливішу роль у впровадженні інновацій у сучасних навчальних закладах [3]. На думку дослідника, управлінськими інноваціями є сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, які дають змогу створити відповідні умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення. До основних напрямів інновації управлінської діяльності керівника-менеджера навчального закладу В. В. Вербицький зараховує: концептуальність в управлінні закладом; цільовий підхід до управління; психологізація управління; моделювання структури управління, створення швидкодіючих технологій та механізмів управлінської діяльності; побудову рухливої структури горизонтальних зв'язків; приведення функцій управління у відповідність до

завдань освітнього закладу; рефлексивність діяльності керівника; управління якістю освіти і вироблення нових підходів до визначення ефективності педагогічного процесу; комп'ютеризацію, технологізацію управління; адаптацію досягнень науки менеджменту в соціальній та виробничій сферах до управління закладом освіти [3].

Розглядаючи інноваційні підходи до управління навчальним закладом, науковці І. М. Вербицька та С. В. Шестоубз акцентують увагу на використанні інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській діяльності як необхідної передумови вироблення та прийняття правильного управлінського рішення [4].

У дослідженні інноваційного розвитку системи освіти слід зазначити науковий підхід В. Є. Сафоновой, яка професійну освітню діяльність розглядає передусім як інноваційну, яка є продуктом свідомої творчості і ґрунтується на принципі індивідуалізації ініціативи в її прояві [5]. Інноваційну професійну освіту науковець визначає як необхідну передумову формування творчої індивідуальності, творчого вирішення професійних проблем. Концепція інноваційної освіти, на думку авторки, співзвучна тим вимогам, які висуваються до економіки знань. Ця концепція розкриває проблематику активізації творчого потенціалу сфери освіти і розвитку її інноваційних можливостей. Тут акцент робиться на формуванні самосвідомості, що стимулює процес творчості. З огляду на розвиток та самореалізацію творчої особистості, розвиток креативних здібностей людини, забезпечення безперервного навчання інноваційну діяльність у вищому навчальному закладі розглядає О. О. Бондаренко [6].

Чимало науковців, досліджуючи проблеми розвитку вищої освіти, зосереджують свою увагу передусім на впровадженні інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес, а саме: В. М. Козаченко [7], М. Є. Скиба [8] – у питаннях використання проектів і технологій вирішення проблем якості освітньої діяльності вищого навчального закладу.

Нам дуже близьким є трактування інноваційного розвитку російського ученого А. В. Хуторського, який трактує це поняття із різних поглядів, а саме як:

- зміну психологічного клімату у навчальному закладі, яка зумовлена новими цілями та цінностями освіти;
- запровадження і поширення давно вже розроблених прогресивних педагогічних систем;
- розроблення нових технологій проектування, управління та навчання в навчальних закладах, які займаються інноваційною діяльністю та примушені постійно долати суперечності, що виникають;
- залучення інноваційними школами нових фінансових, інформаційних, соціокультурних структур та механізмів;
- педагогічну діяльність, що набула рис сталої творчої діяльності та позитивно впливає на всі компоненти навчально-виховного процесу [9].

Отже, інноваційний розвиток та окремі освітні інновації науковці аналізували переважно у спектрі впровадження інноваційних технологій до сфери управління та у навчальний процес, але не розглянутими залишаються питання економічного забезпечення інноваційного розвитку навчальних закладів.

Саме із цієї позиції, на наш погляд, завдання інноваційного розвитку вищого навчального закладу набагато ширші і мають передбачати також випуск науково-інноваційної продукції, поглиблення диверсифікації ринків надання платних освітніх послуг та розширення сегментів її споживачів. З огляду на те, що основною сутністю інновації й інноваційної діяльності є зміни, що розглядаються як джерело доходу, до списку завдань також слід додати залучення додаткових джерел фінансування та збільшення доходів від господарської діяльності тощо.

Вітчизняні науковці Л. П. Хмелевська, С. А. Кузьміна, О. А. Музиченко до складових інноваційної освіти справедливо, на наш погляд, зараховують: підвищення якості освіти; досягнення високого рівня кваліфікації кадрів вищого навчального закладу; розвиток сучасних технологій навчання; розвиток та розповсюдження різних форм та систем безперервної та додаткової освіти; розвиток власного дослідницького потенціалу вищої школи; надання вищим навчальним закладам більшої свободи в комерційній діяльності [10].

Науковці І. О. Тарасенко та Т. М. Нефедова освітні інновації розглядають комплексно як дієвий чинник забезпечення конкурентоспроможності ВНЗ як на національному, так і на міжнародному ринках [1]. Важливими завданнями забезпечення інноваційної спрямованості розвитку освітньої сфери вони вважають:

- масштабну комп'ютеризацію й активізацію науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, створення інноваційних структур в їх системі; реформування системи освіти з урахуванням вимог європейських стандартів і збереження культурних та інтелектуальних національних традицій;
- підвищення результативності вузівського сектору наукових досліджень і розробок з метою посилення його ролі у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки;
- концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності; стимулювання навчання впродовж усього життя, виховання культури інноваційного мислення.

Основні напрямки запровадження освітніх інновацій достатньо опрацьовано у західній педагогічній літературі. Так, практично втілюються в життя прогнози британського освітянина Г. Сілвера, який передбачав, що типологія освітніх інновацій на початку ХХІ століття може містити такі елементи:

- індивідуальні та групові інновації, пов'язані з потребами студентів та професійними очікуваннями (наприклад, семінари, що проводяться студентами, лабораторні дослідження і т.ін.);
- ініціативи, пов'язані з вивченням певних дисциплін та підтримані галузевими асоціаціями спеціалістів і роботодавців, неформальна співпраця між фахівцями споріднених інститутів;
- інновації, пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій (наприклад, програмного забезпечення, електронної пошти, "онлайн ресурсів");
- інновації, пов'язані з реформуванням змісту навчальних програм, зокрема запровадження модульної системи, семестрової структури з новою системою оцінювання як відповідь на зміну змісту навчальних дисциплін та посилення міждисциплінарної взаємодії;
- інституційні ініціативи, зокрема політика прийняття рішень стосовно широкого спектру питань (наприклад, стосовно використання інформаційних технологій, прикладної спрямованості навчання), професійного розвитку викладачів, заснування нових структур, залучення менеджерів до оцінювання рівня розвитку;
- системні ініціативи, зокрема створення урядом нових освітніх інституцій (наприклад, відкритих університетів);
- фінансування системних змін, яке заохочує підвищення рівня підприємливості та розвитку професійних вмінь і навичок викладачів;
- інновації оцінювання (наприклад, оцінювання якості навчання, нова система фінансової підтримки студентів) [11, с. 145–156].

Отже, узагальнюючи розглянуті наукові підходи, окреслимо основні складові інноваційного розвитку вищого навчального закладу. На наш погляд, такими є:

- впровадження інноваційних технологій у навчальний процес;
- удосконалення системи організації та управління вищим навчальним закладом;
- підвищення рівня кваліфікації і самосвідомості кадрів вищого навчального закладу;
- розвиток власного дослідницького потенціалу, виконання науково-дослідницьких робіт і випуск науково-інноваційної продукції;
- формування відповідного економічного механізму, що дасть змогу отримувати додаткові фінансові ресурси та ощадно їх використовувати;
- проведення маркетингової роботи з метою розширення ринків освітніх послуг та задоволення запитів споживачів.

На нашу думку, саме фінансовій складовій інноваційного розвитку сьогодні слід приділяти значну увагу, адже саме вона значною мірою визначає можливість здійснення інноваційних перетворень в усіх сферах життєдіяльності вищих навчальних закладів. Наразі вищі навчальні заклади часто не мають належного державного фінансування на здійснення науково-дослідних робіт, поліпшення матеріально-технічної бази, матеріальне заохочення працівників та студентів,

необхідні організаційні перетворення тощо. Отже, необхідно шукати методи залучення приватних коштів на освітні новації, використовувати надану вищим навчальним закладам автономію у здійсненні комерційної діяльності, стимулювати підприємницьку активність керівників структурних підрозділів.

Висновки

Інноваційна діяльність вищих навчальних закладів спрямована насамперед на підвищення конкурентоспроможності освітніх послуг. Високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти на засадах широкого впровадження та використання освітніх інновацій є також вагомим чинником сталості національної системи освіти. Конкурентоспроможність освітніх послуг визначається якістю та ціною освітніх послуг, і інтереси вищого навчального закладу доречно підпорядкувати цілям забезпечення якості освітніх послуг. Організація високоефективної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є неодмінною умовою високої якості освітніх послуг і, як наслідок, сприяє прискоренню переходу економіки на інноваційну модель розвитку.

Перспективи подальших досліджень

Дослідження цієї проблематики видається нам перспективним та актуальним. Тому і надалі ми працюватимемо над виявленням специфічних особливостей освітніх інновацій і аналізувати їх вплив на формування економічного механізму інноваційного розвитку вищих навчальних закладів.

1. Тарасенко І. О. Інноваційна складова в системі забезпечення конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів / І. О. Тарасенко, Т. М. Нефедова // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Тематичний випуск.* – 2012. – № 4(66). – С. 206–212.
2. Рожнова Т. Є. Інноваційні технології в управлінні вищим навчальним закладом [Електронний ресурс] / Т. Є. Рожнова. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/pedagogy-psychology-and-sociology-412/theory-and-methods-of-studying-education-and-training-412/14920-412-0584>
3. Вербицький В. В. Інноваційні технології в управлінні навчальним закладом [Електронний ресурс] / В. В. Вербицький. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/17789-innovacijni-texnologii%D1%97-v-upravlinni-navchalnim-zakladom.html>
4. Вербицька І. М. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом – фактор розвитку персоналу [Електронний ресурс] / І. М. Вербицька, С. В. Шестобуз. – Режим доступу: <http://2723.klasnaocinka.com.ua/ru/article/innovatsiini-pidkhodi-do-upravlinnya-navchalnim-za.html>
5. Сафонова В. Є. Інноватика та інноваційна здатність системи освіти: економіко-теоретичний аспект / В. Є. Сафонова // *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права.* – 2014. – № 4 (52). – С. 230–239.
6. Бондаренко О. О. Системне управління інноваційною діяльністю у вищому навчальному закладі / О. О. Бондаренко // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Тематичний випуск.* – 2012. – № 4(66). – С. 321–327.
7. Козаченко В. М. Модернізація вищої освіти: досягнення та перспективи інноваційного розвитку / В. М. Коваленко // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Тематичний випуск.* 2012. – № 4(66). – С. 63–68.
8. Скиба М. Є. Інноваційні проекти та технології в системі реформування якості навчального процесу університету / М. Є. Скиба // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну.* – 2012. – № 4(66). – С. 36–45.
9. Хуторский А. В. Педагогическая инноватика - рычаг образования [Електронний ресурс] / А. В. Хуторский // *Интернет-журнал "Эйдос".* – 2005. – 10 сентября. Режим доступу: <http://eidos.ru/journal/2005/0910-19.htm>.
10. Хмелевська Л. П. Створення концепції інноваційної освіти як основи подальшого економічного розвитку держави / Л. П. Хмелевська, С. А. Кузьміна, О. А. Музиченко // *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну.* – 2012. – № 4(66). – С. 102–107.
10. Harold Silver. *Managing to Innovate in Higher Education*// *British Journal of Educational Studies.* 1999. vol. 47. – p. 145–156.